

Alpinistična avtobiografija v enem grafu: primer Zaplotnik

Jernej Habjan

ZRC SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede, Novi trg 2, 1000 Ljubljana, Slovenija
<https://orcid.org/0000-0001-9707-3158>
jernej.habjan@zrc-sazu.si

Članek umešča Pot, knjigo slovenskega alpinista Nejca Zaplotnika iz leta 1981, v kanon alpinistične avtobiografije, v za ta namen razvit graf tega žanra in v Zaplotnikovo biografijo. Na kanoničnost knjige pokaže s pomočjo omemb, ki jih je deležna v drugih predstavnicah žanra, in s pomočjo citiranosti, ki jih je določen odlomek iz Poti deležen v alpinistični literaturi ter v njeni kritiški in znanstveni refleksiji. Osrednje mesto Zaplotnikove knjige v slovenski alpinistični literaturi, primerljivo z mestom knjige Hermanna Buhla Achttausend drüber und drunter (Nanga Parbat) v svetovnem merilu, članek razlaga s tem, da kronotop Poti realizira celotno pripovedno strukturo svojega žanra. To strukturo v članku rekonstruira graf, utemeljen v opoziciji med vertikalno (paradigmatsko, metaforično) in horizontalno (sintagmatsko, metonimično) potjo. Nazadnje to strukturo članek zasleduje tudi v biografiji Nejca Zaplotnika, ki se je po izidu Poti lotil pisanja reportaže za Teleks in romana Peter Simsen, med katerima (in znotraj katerih) lahko znova odkrijemo strukturo, utemeljeno na opoziciji med vertikalno in horizontalno potjo.

Ključne besede: literatura in alpinizem / slovenska književnost / alpinistična literatura / Zaplotnik, Nejc: *Pot* / avtobiografija / kronotop / Buhl, Hermann

Pot v kanonu

»Že kot najstniku [...] mi je prišla pod roke Buhlova knjiga Nanga Parbat. Dobesedno požrl sem jo od prve do zadnje strani. Napisana je res s srcem in postala je nekakšno sveto pismo alpinizma«, zapiše Viki Grošelj leta 1987 v knjigi o svoji odpravi v gorovje Karakorum, na kate-rega meji himalajski osematisočak Nanga Parbat (Grošelj, *V prostranstvih* 39).¹ »Še danes je to biblija vrhunskega plezanja«, dodaja leta 2010

¹ Razprava je nastala na Inštitutu za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU v okviru raziskovalnega projekta *Alpinistična literatura: Slovenija in onkraj* (J6-1808) in raziskovalnega programa *Literarnozgodovinske, literarnoteoretične in metodolo-*

v knjigi o zgodovini osvajanja Nanga Parbata (Grošelj, *Gola* 9). »Sveto pismo« iz leta 1987 tako dobri dve desetletji pozneje postane »biblija«. Metaforo za temeljno knjigo krščanstva zamenja druga metafora za isto knjigo in tako, kot njena zamenjava, postane njena metafora. Postane pa s tem tudi metafora nečesa drugega, namreč prisposoba zamenjave, ki zadeva knjigo samega Buhla. *Nanga Parbat* je namreč zgolj naslov slovenskega prevoda (in začetek naslova angleškega prevoda pa konec naslova francoskega prevoda ...) knjige, ki jo je Hermann Buhl leta 1954 naslovil *Achttausend drüber und drunter*, se pravi, nekaj takega kot »Križem kražem nad osem tisoč«. Bog in Buhl, stvarnik in stvar, se lahko pohvalita s tako ponarodelo uspešnico, da že naslov vsak narod zapisuje po svoje.

Grošlja v obeh navedenih letih, se pravi, 1987 in 2010, zanima predvsem stvar, se pravi, Buhl: »sveto pismo« ga zaposluje, kolikor gre za »sveto pismo alpinizma«, »biblija« ga obseda, kolikor je to »biblija vrhunskega plezanja«. Še več, v obeh letih pravi, da ga je stvar zanimala že bistveno prej: Buhlova knjiga mu je prišla pod roke »[ž]e kot najstniku, dodobra zastrupljenemu z alpinizmom«, kot zapiše leta 1987 (Grošelj, *V prostranstvih* 39), oziroma »nekje v šestem razredu osnovne šole, ko sem s prijatelji že naredil prve plezalne korake v skalah Turnca pod Šmarno goro«, kot precizira leta 2010 (Grošelj, *Gola* 9). A tako kakor ni bistveno, ali stvar naslovimo *Achttausend drüber und drunter* ali *Nanga Parbat*, tako kakor je postranskega pomena, ali jo imenujemo »sveto pismo alpinizma« ali »biblija vrhunskega plezanja«, ² je nepomembno tudi to, ali je stvar v roke vzel zastrupljen najstnik ali začetniški šestošolec. ³ Pomembneje je, da je Grošelj od besed prešel k dejanjem in postal eden osrednjih slovenskih alpinistov in alpinističnih piscev. Natančneje, pomembneje je, da je k dejanjem prišel prav od besed. S tem ko je zastrupljenost najstniških začetkov presegel z močjo Buhlovih besed, nam je ponudil enega najčistejših primerov prav tistega razmerja med besedami in dejanji, ki je značilno za alpinizem.

ške raziskave (P6-0024), ki ju je iz državnega proračuna sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

² Po letu 2010 sicer Grošelj Buhlovo knjigo poimenuje z besedo »biblija« še v treh knjigah (Grošelj, *Velikani* 93, 181; Grošelj, *40 let* 74, 160; Grošelj, *Mingma* 106), »sveto pismo« pa v nobeni več. Zato bom tudi sam v nadaljevanju metaforo »bible«, s katero Marko Prečelj v nekem angleškem tekstu označi Zaplotnikovo knjigo, prevedel kot »biblija«.

³ Vsekakor pa se je to zgodilo pred 6. 3. 1968, ko je Grošelj o Buhlu (čigar ime »je z zlatimi črkami zapisano v svetovni knjigi alpinizma«) napisal prosti spis z naslovom »Moj vzornik«. Za faksimile spisa gl. Grošelj, *Gola* 6.

Kot izhaja že iz prispodobe »svetega pisma« oziroma »biblije«, ki med drugim implicira množično bralstvo, je Grošljev primer samo eden od mnogih. Med njimi je tudi Reinhold Messner, najslavnejši predstavnik generacije himalajskih plezalcev, ki ji pripada Grošelj (ki je za nekatere celo nekakšen »nesojeni slovenski Messner«, kot se pozneje v svoji lastni knjigi izrazi Tomaž Humar /63/, ljubljenelec tako Messnerja kakor Grošlja). Messner (7) svojo otroško zaverovanost v Buhla prizna v predgovoru k novi izdaji Buhlove knjige, ki izide leta 1984, tri leta pred prvo Grošljevo knjižno omembo Buhla in tri leta po izidu knjige *Pot*, v kateri vpliv Buhlove knjige priznava Nejc Zaplotnik. In medtem ko Grošelj dopušča možnost, da je bil »dodobra zastrupljen z alpinizmom«, še preden je »[d]obesedno požrl« Buhlovo knjigo, je Zaplotnikova kulinarična metaforika jasna, nemara zato, ker se ne ustavi pri Buhlovi knjigi: »Požiral sem Buhlov Nanga Parbat, Tri zadnje probleme Alp, Kugyja, Herzogovo Annapurno, in te knjige so me popolnoma zastrupile. Preselil sem se v kožo junakov, ki so za ceno svojih življenj osvajali prepadne stene in najvišje gore sveta. To je bilo nekaj za mojo razburkano dušo. Spraševal sem, kako in kaj in pot me je privedla na alpinistični odsek.« (Zaplotnik 13)

Po Zaplotniku in Grošlju podobne samodiagnoze postavljajo še dobitnik zlatega cepina po izboru občinstva Pavle Kozjek, smučar z vrha Gašerbruma I Iztok Tomazin, član t. i. postojnske četverice (z Bogdanom Biščakom, Radom Fabjanom in Igorjem Škamperletom) Igor Mezgec in avtor treh prvenstvenih smeri v južni steni Aconcague Milan Romih. Z izjemo Kozjeka, ki ga v letih, ko je preizkušal svoje »prve oprimke«, nobena druga knjiga ni pritegnila tako kakor Buhlova, po kateri »je bilo vprašanj in ugibanja konec« (Kozjek 7), vsi navedejo vsaj dve od štirih knjig z Zaplotnikovega menija: »Le kdo od nas ni vsaj enkrat prebral Herzogove 'Annapurne', Buhlovega 'Nanga Parbata', Terrayevih 'Osvajalcev nekoristnega sveta' in še nekaterih podobno lepih knjig?«, svoje vrstnike sprašuje Tomazin (Tomazin 12); »Pot v gore in stene so mi odprle knjige. [...] Kugy in Avčin sta osebno potrdila, da je v gorah še lepše kot v otroških sanjah. [...] Heckmair in Buhl sta s strašljivimi prigodami v strmih stenah priprla vrata tudi bolj junaškemu doživljanju tega sveta«, se spominja Mezgec (Mezgec 29); »V osnovni šoli in gimnaziji sem ogromno bral, najbolj so mi v spominu ostale Buhlova *Nanga Parbat*, *Anapurna* Mauricea Herzoga in *Pretrgana naveza* Antona Ingoliča, pa še precej drugih knjig. Njihove zgodbe, dogodki, avanture so mi burkali domišljijo. Začel sem sanjariti, da bi jaz tudi doživljal kaj takšnega«, pa zapiše Romih (Romih in Steinbuch 19).

Romih nadaljuje takole: »Nejčeva knjiga pa je morala vsakogar, če je bil navdušen za kaj takega, dobesedno izstreliti.« (Romih in Steinbuch 19) In res moramo le preskočiti nekaj strani v številki *Planinskega vestnika*, v kateri Romih to piše, pa naletimo na tale sklep neke reportaže s smučanja z islandskih vulkanov: »Nejc Zaplotnik je pred leti v svoji knjigi *Pot* lepo zapisal: 'Kdor išče cilj, bo ostal prazen, ko ga bo dosegel, kdor pa najde pot, bo cilj vedno nosil v sebi'.« (Bradaškja 34) Zaplotnik je to sicer zapisal v vezani besedi, kot sklepna verza (z mejo po »dosegel«) na koncu prvega poglavja *Poti* (Zaplotnik 23), a proznega citata ne gre zameriti piscu, ki sploh ni alpinist, ampak smučar. Med smučarji ta verza pogosto prozaizira tudi Peter Prevc.⁴ Smučarjema lahko dodamo zgodovinarja alpinistične literature Boštjana Šavra⁵ in Toma Virka,⁶ med samimi alpinisti pa lahko omenimo Zvonka Požgaja, ki leta 1998 svojo knjigo o navezi z dobitnikom zlatega cepina Vanjo Furlanom otvori s toposom, ki sploh več ne potrebuje izrecne navezave na *Pot*: »Poti, ki sva jih izbirala, niso bili le cilji, s katerimi bi se rada dokazovala, pač pa poti, ki nama jih je narekovalo življenje.« (Požgaj 10)

Kar pa zadeva splošno bralstvo, se lahko vrnemo k Romihu, ki se v nedavni knjigi *Skozi trave oblakov* takole spominja ugleda *Poti* med splošnim prebivalstvom: »Običajni potniki za Frankfurt so z začudenjem opazovali vrvež, slišale so se besede: 'Himalajci, fantje gredo na Himalajo, tisti tamle je Šrauf, tale je Zaplotnik, saj veš, k'je je uno dobro knjigo napisu.'« (Romih, *Skozi* 67)⁷ Te priljubljenosti se zaveda

⁴ »Pogosto citiram alpinista Nejca Zaplotnika, ki je zapisal, da bo tisti, ki išče cilj, ostal prazen, ko ga bo našel, tisti, ki mu je cilj potovanje, pa ga bo zmeraj nosil v srcu. Zamislite si, da bi potem, ko si mesece in leta govoriš, da 'želim postati svetovni prvak, želim postati svetovni prvak,' to zares postanete. Kaj boste počeli, ko se boste naslednji dan prebudili?« (S. U.)

⁵ »Alpinistične ekspedicije tako odkrivajo pot k cilju, kajti kot bi v takšnem idealističnem duhu dejal eden izmed najuspešnejših slovenskih alpinistov zlate dobe Nejc Zaplotnik (1981): kdor išče cilj, bo ostal prazen, ko ga bo dosegel, kdor pa najde pot, bo cilj vedno nosil v sebi.« (Šaver 86)

⁶ »Tudi najpolnejše doživetje lahko v človeku pusti sled nečesa še neizpolnjenega, presežek, ki je neodpravljen in je zato strukturne narave, zato se alpinistova pot, če parafraziram Zaplotnika, nikoli ne konča«, pravi Virk v pogovoru z Alešem Bjelčevičem in Miranom Hladnikom za *Planinski vestnik* (Virk idr. 18); takole pa piše o prozi Evalda Flisarja: »Podobno kot, na primer, *Pot* Nejca Zaplotnika (v žanru, ki od Flisarjevega pisanja ni tako zelo oddaljen), se navezuje predvsem na tisto paradigmo poti, ki je udejanjena v srednjeveških viteških romanih, kjer je vitezova pot kot iskanje Grala bistvena prispodoba stremljenja po večnosti, nesmrtnosti, resnici, avtentičnem življenju.« (Virk 375)

⁷ Za splošno bralstvo več kot očitno Romih piše tudi leta 1992, ko v knjižnem prvencu *Takrat me počakaj, sonce* (ki so ga ob izidu »primerjali s kultno Zaplotnikovo

tudi novinar Željko Kozinc, ko leta 1998 izda knjigo o tem, kako je Grošelj izpolnil svojo obljubo ter Zaplotnikovo ženo in otroke popeljal k njegovemu grobu pod Manaslujem, pripoved pa prepere s citati iz *Poti*, »uspešnice nad [...] uspešnicami«, ki je »strpno, nežno napotilo bralcem, da je pomembna le pot, ne cilj« (Kozinc idr. 15). Dve leti zatem pa je *Pot* sprejeta še v šolski kanon, kjer ji je posvečen tematski sklop III. stopnje tekmovanja za Cankarjevo priznanje, naslov sklopa – »Našel sem pot« – pa povzema prav Zaplotnikov slavni distih (gl. Kobal). Skratka, slovenska *Achttausend drüber und drunter* ni samo *Nanga Parbat*, ampak vsaj malo tudi *Pot*.

Najbolj priljubljenega stavka *Poti* pa ne srečujemo samo v intervjujih v *Planinskem vestniku* (kjer jo poleg Romiha slavi tudi na primer Tadej Golob),⁸ pač pa tudi v ameriški reviji *Alpinist*, kjer Marko Prezelj, eden od dveh najpogostejših prejemnikov zlatih cepinov doslej, poroča, da je bila »*Pot* skoraj nekakšna biblija za nas, mlade alpiniste«, in sicer predvsem zaradi Zaplotnikove interpretacije stare modrosti o poti kot cilju: »To je bilo osrednje, klasično sporočilo knjige, in ko sem knjigo prebral, sem bil zastrupljen.« (Prezelj) Še več, s citati iz *Poti* ni prepredena le Kozinčeva knjiga *Pot k očetu*, temveč tudi knjiga Bernadette McDonald *Alpski bojevniki*, ki je v izvorniku izšla pri uglednem ameriškem založniku gorniških knjig, Zaplotnik pa je v njej »človek, ki je s svojo knjigo povezal slovenske alpiniste« (McDonald 9). Skratka, *Pot* ni le slovenska *Achttausend drüber und drunter*, ampak vsaj malo tudi ameriška.

Pot v grafu

Vse to po svoje pove že Grošelj. V eni od štirih knjig, v katerih Buhlovo knjigo imenuje »biblija«, namreč nadaljuje takole: »Hermann Buhl je imel tak vpliv na svetovni alpinizem, kot ga je imel pozneje le še Reinhold Messner. V slovenskem prostoru pa bi mu ob bok lahko postavili Nejca Zaplotnika.« (Grošelj, *40 let 74*) Nam torej preostaja le, da ta položaj razložimo.

Potjo«, gl. Romih in Bercko) takole opiše Zaplotnika, ki ga je srečal v Chamonixu po vrnitvi z vrha Eigerja v navezi z Matjažem Pečovnikom: »Deževalo je, on pa bos, brez dežnika, dolgolas, z nepalsko torbico preko ramena, z zvitim samsonom v ustih in polno vrečko hrane v rokah. Že od daleč se smeji in nama čestita: 'To pa je nekaj, fanta – Eiger v enem dnevu.'« (Romih, *Takrat* 18)

⁸ »Glede slovenske gorniške literature – odraščal sem ob klasikih. Prebral sem knjige Vikija Grošlja, Marjonovo *Ledeno sonce*, *Sneg na zlati veji* Igorja Škamperleta, ki se mi še danes zdi prava literatura, in seveda Nejčevo *Pot*. Zaradi teh knjig sem bil alpinist, še preden sem se začel z njim ukvarjati.« (Golob in Steinbuch 19)

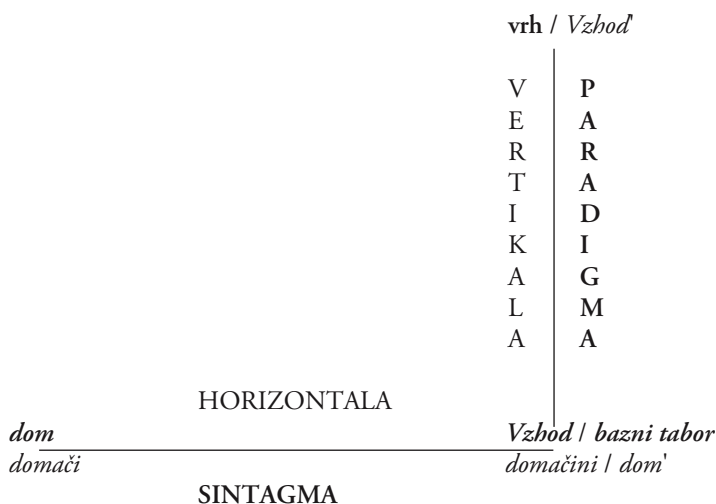
Položaj, v katerem je vpliv Zaplotnikove knjige v slovenskem prostoru primerljiv z vplivom Buhlove knjige v svetovnem (in torej slovenskem) prostoru, lahko razložimo, če pokažemo na določen postopek, ki Zaplotnikov tekst uravnava nemara bolj kakor katero koli drugo slovensko alpinistično avtobiografijo. Gre za postopek, po katerem pripoved poteka kot izmenično zapisovanje in brisanje ločnice med horizontalno in vertikalno potjo. Če se v sedemdesetih letih 20. stoletja namenimo plezat na himalajski osemtisočak iz Slovenije, je višinska pot (vzpon) le nekakšna ponovitev ravninske poti (potovanja). In ker je v tem primeru že dostop do osemtisočaka tako kompleksen kakor vzpon nanj, je celotna sintagma višinske in ravninske poti (pešpoti) zgolj nekakšna predhodnica metaforične poti (življenja). Pot v *Poti* je potemtakem horizontalno (ravninsko) potovanje in vertikalni (višinski) vzpon, oba skupaj pa sta horizontalna (sintagmatska) pešpot in vertikalna (paradigmatska) pot, ki retroaktivno osmišlja celoto pešpoti kot življenjsko pot. Razlikovanje med horizontalo in vertikalo je zdaj neizbežno, zdaj odvečno, izmenjava med tem razlikovanjem in nerazlikovanjem pa proizvede *Pot*.⁹

Pot so torej štiri poti. Prvič, ravninska pot do baznega tabora Everesta – ki ga Zaplotnik leta 1979, dve leti pred izidom *Poti*, skupaj z Andrejem Štremfljem, danes prejemnikom zlatega cepina za življenjsko delo, prepleza po prvenstveni, še danes najtežji smeri – obsega logistično in telesno skrajno naporen pristopni marš, a tudi vse višinske vzpone od Grintovca in Stenarja prek Kilimandžara in El Capitana do prvenstvenih smeri na osemtisočaka Makalu in Gašerbrum I. Drugič, višinska pot je v primeru Everesta – kjer je višina najizrazitejša in kjer tudi pripoved v *Poti* doseže nekakšen vrh – le realizacija ravninske poti, ki se je začela že pred otroškim vzponom na Grintovec. Tretja pot je sintagmatski niz vseh teh dobesednih pešpoti. Četrta pot je metaforična življenjska pot, paradigma, ki v odsotnosti, onstran vseh pešpoti, osmišlja njihovo sintagmatsko nizanje.

Dialektika horizontalnega (ravninskega, sintagmatskega) in vertikalnega (višinskega, paradigmatskega) zadeva tudi skrajne konce teh poti. Če pot vodi od družinskega doma na Vzhod, tamkajšnji domačini postanejo nova družina, bazni tabor pa novi dom, od koder pot na vrh postane

⁹ »Ker se je naše dobe polotila selektivna in kolektivna amnezija, navajam reference«, piše Mladen Dolar (Dolar 29, op. 5) leta 2003, preden navede enega klasičnih spisov Romana Jakobsona. Ker dve desetletji pozneje ne kaže nič bolje, velja tudi na tem mestu napotiti na Jakobsonov spis o paradigmatskosti metafore in sintagmatskosti metonimije ter o njuni relevantnosti za teorijo umetnine: gl. Jakobson. (Vprašanje, ali je *Pot* umetnina, puščamo ob strani.)

pot na novi Vzhod. Se pravi, vertikalna pot od baznega tabora proti vrhu gore, paradigma pripovedi, je upovedana v sintagmatski sekvenci, ki vključuje horizontalno pot od doma proti goram na Vzhodu: paradigmatski vzpon sloni na sintagmatskem potovanju na vzhod. Na obeh skrajnih koncih tega potovanja dom metonimično predstavljajo domači, Vzhod pa domačini. Na drugi strani pa bazni tabor in vrh, skrajna konca paradigmatskega vzpona, metaforično predstavljata dom in Vzhod: dom, projiciran s sintagmatske na paradigmatsko pot, je zamenjan za bazni tabor kot nekakšen drugi dom, medtem ko Vzhod, ki je cilj, postane izhodišče vzpona na vrh kot pravi Vzhod. Potovanje vodi od doma k drugemu domu, vzpon pa se začne na Vzhodu in meri na pravi Vzhod. Ta minimalna matrika iz peščice opozicij – dom (domači) / Vzhod (domačini), bazni tabor (dom') / vrh (Vzhod') – in njihove projekcije vzdolž opozicije sintagma/paradigma nam nemara lahko služi kot podlaga tipologije kronotopa v alpinistični literaturi glede na to, kateri od elementov teh opozicij prevladuje v določeni pripovedi.¹⁰ Vsekakor pa lahko z njim ponazorimo kronotop *Poti*, ki je, kot rečeno, ravno vpeljava in obenem problematizacija vseh teh elementov in njihovih medsebojnih razmerij.

Slika 1: Graf kronotopa *Poti* Nejcja Zaplotnika

¹⁰ Kolektivno amnezijo, ki je, kot smo videli, zadela jakobsonovsko semiotiko, je v precejšnji meri zakrivila moda sklicevanja na kritičnega sopotnika semiotike Mihaila Bahtina. A tudi ta moda je že zdavnaj minila, zato naj poleg Jakobsona vendarle navedemo še Bahtina, vsaj ko omenjamo njegovo konceptualizacijo romanesknega kronotopa: gl. Bahtin. (Vprašanje, ali je *Pot* besedilo z romanesknim kronotopom, puščamo ob strani, kamor smo v zvezi z Jakobsonom odložili tudi vprašanje, ali je *Pot* umetnina.)

Ta navzočnost celotnega žanra v enem od njegovih primerkov oziroma ta realizacija strukture alpinističnih tekstov v tekstu *Poti* je torej možna razlaga za to, da je Zaplotnikova knjiga v slovenskem kontekstu enako prelomna kakor Buhlova v svetovnem. To sicer ne pomeni, da zgornji graf v celoti velja tudi za Buhlovo knjigo. Res pa se že prva točka na grafu, dom, v obeh realizira zelo podobno. Tako Buhlov kakor Zaplotnikov protagonist dom defamiliarizirata najprej z gledišča telesne šibkosti in nato s stališča umske moči. Podobno kakor Buhl že v drugem odstavku *Nanga Parbata* piše, da je bil kot otrok tako »nežen in droban« (Buhl 19), da je šel v šolo leto pozneje kakor vrstniki, Zaplotnik v tretjem odstavku *Poti* piše o tem, da je v otroštvu bolehal za celiakijo in sklepno revmo, »neodporen, ves zanikrn, [...] suh kot kost, le trebuh je bil napihnjjen in bel, kakor pri mrtvi ribi, ki jo obrne na hrbet« (Zaplotnik 8). In tako kakor Buhl piše, da so bili pri sedemnajstih letih njegovi najzvestejši večerni tovariši »[a]lpinistične knjige, revije, opisi tur, slike tujih gora, ki razvnamejo domišljijo« (Buhl 36), je Zaplotnik v teh letih, kot smo že videli, »[p]ožiral [...] Buhlov Nanga Parbat, Tri zadnje probleme Alp, Kugyja, Herzogovo Annapurno« (Zaplotnik 13).

Bolehnost tako vodi v branje, branje v alpinizmu, ta pa na pot od doma in iskanje pravega doma. V času, ko Zaplotnik pleza »še bolj po alpinističnih revijah in knjigah, kakor po stenah« (Zaplotnik 143–144), je ta pot sicer še razmeroma položna: »Da bi si opomogel od bolezni in da bi bila ena lačna usta manj doma, sem vse počitnice, od prvega razreda dalje, preživel pri bratrancu, na veliki Suhadolnikovi kmetiji pod Grintavcem. Tu je bil moj pravi dom, zgodilo se je celo, da sem v novoletnih počitnicah, ko je oče želel, da jih preživimo skupaj, pobegnil od doma.« (9) Pozneje pa se pot postavi pokonci: »Pričetki mojega alpinizma so bili sila romantični. Gore so bile moj dom, v njih sem se počutil varnega, le tu sem občutil, da sem gospodar položaja. V dolini so me vodili trenutki, kakor so pač prihajali in odhajali, početi sem moral stvari, ki so jih ljudje od mene zahtevali in pričakovali, gore pa so bile brezmejne, kakor so bile brezmejne moje sanje«, pravi Zaplotnik (14–15) in dodaja: »Meni so gore vedno dajale tisto, kar so ljudje v mestih že davno izgubili, postal sem del okolja, v katerega sem zahajal.« (15) Romantični začetki sicer dobijo nadaljevanje, ki pa ni nič kaj realistično: »Čutim, kakor da nisem od tega sveta, kakor da lebdim visoko nad Zemljo, pripet v mrežo svojih hotenj, da se razblinjam, kakor žarki hrepenjenja, ki divja v srcu. Tam daleč spodaj v temni dolini, nekje v senci visokih gora, pa se končuje zadnji letnik gimnazije. Ne razmišljam več, ali bom končal uspešno ali ne, vse preveč poti je še pred menoj.« (43)

Po preplezanem Kilimandžaru in odsluženem vojaškem roku pa Zaplotnik takole piše o svojem prvem soplezalcu: »Ko sem prišel od vojakov, je Tone preveč pridno študiral, da bi še imel čas za vrhunski alpinizem. Mene je pot zanesla na najvišje vrhove sveta, Tone pa si je ustvaril veliko družino. Tudi jaz jo imam, toda sam sem kot volk, ki se ga ne da prikleniti, lahko ga le pokončaš.« (68)

Gore so torej dom, kraj, kjer v najtežjih trenutkih, na primer v noči pred naskokom na vrh Makaluja, razmišlja o domačih, predvsem o ženi Mojci, ki ji je *Pot* tudi posvečena, in o otrocih (gl. Zaplotnik 5, 97), o katerih se med odpravo pogovarja tudi s soplezalcem Tomažem Jamnikom, prav tako družinskim očetom (gl. Zaplotnik 98), ki je danes Mojčin mož. V jeziku najbolj znanega odlomka *Poti*, verzov o poti in cilju, bi lahko rekli, da Zaplotnik prav z gledišča domačih, zlasti otrok, v svojem gorskem domu prepozna pot onstran cilja. Tako na primer o času po osvojitvi Gašerbruma I piše takole: »Pot se je spuščala naglo navzdol, čeprav se je krivulja uspehov še vedno dvigala. Tura je postala enaka turi, delal sem kakor dobro namazan stroj, ki pa tolče tudi v prazno, če ga nihče ne ustavi. In tako se je moje kolesje vse bolj vrtelo v prazno, dokler me niso otroci spomnili, da še pojejo ptice v gozdu.« (Zaplotnik 152) Ko v svoj dom sprejme svoje otroke, v svojem drugem domu postane sam otrok: »Spoznal sem, da nisem jaz spočel otrok, ampak otroci mene. Spoznal sem, da so prinesli neko vrednoto v moje življenje, ki je prej nisem poznal ali priznal. Pot bo ostala, kakršna je, v svojih nešteti oblikah, ne bo blažila klancev, ne bo nižala vrhov, ne gradila mostov prek sotesk, vijugala se bo kakor prej, le slike ob poti postajajo polne in jasne.« (152–153)

Pot se mu potemtakem kot pravi dom razkrije tedaj, ko se nanjo ozre z gledišča domačih. Kot takšna pa se mu razkrije tudi z gledišča, nasprotnega gledišču enega od domačinov. Ko mu namreč med odpravo na Everest sirdar odprave Ang Pu reče, da je zavnil poročno ponudbo iz Združenih držav, saj nekaj velja le doma, Zaplotnika prešine misel, ki jo Grošelj še leta 2009 navede v eni svojih knjig (Grošelj, *Everest* 35), namreč: »Jaz pa sem vse bolj resnični Nejc le še v tvoji domovini, v svoji pa postajam bog ve kaj.« (Zaplotnik 173) In ko nekaj dni zatem Ang Pu po vrnitvi z Everesta omahne v smrt in odprava obišče njegove starše, dajo ti Zaplotniku tibetansko kato za srečno pot domov, ta pa se darila spominja takole: »Bela kata, ki mi jo je dal zguban možiček okrog vratu, me je privezala na vašo lepo deželo. Za večno!« (186) In res poglavju o Everestu sledi samo še poglavje o tem, kako Zaplotnik nepalske domačine uči plezanja v šoli, ki jo je po večletnih pripravah Jugoslavija v letu nesreče sirdarja Zaplotnikove odprave odprla v

Nepalu prav zato, da do takšnih nesreč ne bi več prihajalo. Kakor je v prvem poglavju Zaplotnik otrok, ki v gorah spozna svoj pravi dom, v zadnjem poglavju domačini v Nepalju spoznavajo domače gore v šoli, v kateri poučuje Zaplotnik.

A medtem ko on domačine uči plezati, oni njega učijo živeti: »Marsikaj so me naučili ljudje, ki se na čisto drugem koncu sveta pehajo za pest riža in za borno, na pol podrto streho nad glavo. Naučili so me čakati na ljubezen in ljubiti čakanje, ki je lepše od dejanja samega«, zapiše v poglavju o Everestu (Zaplotnik 161). Kot smo delno že videli, vir tega nauka Virk ob branju Zaplotnika s Flisarjem najde tako v viteških romanih in drugih tipih evropskega razvojnega romana kakor v budizmu in drugih filozofijah indijske podceline; Zaplotnikova *Pot* in Flisarjev *Čarovnikov vajenec* naj bi ponudila nekakšno postmodernistično aktualizacijo obeh pred-razsvetljenskih tradicij (Virk 375). Prav ta nauk o prvenstvu produkcije pred produktom pa seveda uči tudi že večkrat omenjena verza o poti in cilju. A ta verza sta najslavnejši odlomek slovenske alpinistične literature tudi zato, ker verzificirata najslavnejšo izjavo slovenskega alpinizma samega, namreč tole Zaplotnikovo javljanje vodi odprave z vrha Everesta: »Sediva pri kitajski piramidi, pa ne veva kaj bi!« (Zaplotnik 178) Ko Zaplotnik skupaj z Andrejem Štremfljem kot prva jugoslovanska naveza stoji na najvišjem vrhu sveta poleg kitajske kovinske konstrukcije, orientalistično poimenovane *kitajska piramida*, se svoje izjave sploh ne zave in prav tako ne ve, da bo v baznem taboru ob poslušanju posnetka javljanja v njej prepoznal smisel svojega življenja: »Šele kasneje v bazi, ko sem poslušal najin pogovor s Tonetom, sem zvedel za te svoje besede. S temi besedami, ko nisem niti najmanj vedel, kaj govorim, se je izrazilo bistvo in smisel vsega mojega početja, alpinizma in smisel vsega mojega življenja. Smisla ni, cilja ni, le večna pot je v meni, pot in postaje ob njej.« (180) Smisel je v tem, da smisla ni – to je nauk, ki ga Zaplotnik na pristopnih marših do himalajskih baznih taborov v praksi srečuje, na vrhu najvišje himalajske gore izreče, v baznem taboru pod goro pa prepozna.

Pot v biografiji

V *Poti* se torej ravna pot postavi pokonci, zato da bi se z višine pokazal njen smisel, ki pa je dostopen prav po njeni zaslugi. To velja za kronotop *Poti* kot celote, kjer je vsako poglavje korak k poglavju o najvišji gori. A to velja tudi za vsako poglavje posebej, saj prozno pripoved na koncu vsakega poglavja osmisli bodisi lirski pesem bodisi

njena pomenljiva odsotnost na mestu, kjer jo pričakujemo in kjer jo nadomešča prozni odstavek o vračanju iz gora domov.

Ta dialektika horizontalne in vertikalne poti pa se ne konča s koncem *Poti*. Spomladi 1983, dve leti po izidu knjige, Zaplotnik v baznem taboru pod Manaslujem piše svojo prvo časopisno reportažo in svoj prvi roman. Reportažo nameni svoji najnovejši višinski poti, po kateri namerava osvojiti že svoj četrty osemtisočak po prvenstveni smeri; roman, nasprotno, nameni zgodbi o dijaku in obenem učitelju, živečem v ravninskem kraju, katerega prototip lahko prepoznamo v Kranju, Zaplotnikovem rojstnem kraju. Toda reportažni tekst o vertikalni poti na Manaslu nastaja tako rekoč horizontalno, sintagmatsko, kot reportaža, ki sproti, po delih, izhaja v tedniku *Teleks*; in nasprotno, romaneskni tekst o horizontalnih poteh Petra Simsna, kakor je ime naslovnemu liku, je dejansko roman, ki kot takšen nastaja tako rekoč vertikalno, kot osvetlitev določene zgodbe z različnih višin, s katerih zgodbo komentirajo različni pripovedovalci.

Razmerje med horizontalno reportažno pripovedjo o vertikalni poti Nejca Zaplotnika in vertikalno romaneskno pripovedjo o horizontalni poti Petra Simsna nemara najlaže ponazorimo z odlomkoma, v katerih teksta opisujeta svojega protagonista. V zadnjem delu reportaže, naslovljenem »'Ženske hlačke ne sodijo med molilne zastavice!'«, je bilo v *Teleksu* mogoče brati takole:

Mnogi si predstavljajo alpiniste kot zagrizene ljubitelje ledu, mraza in viharjev, toda to sploh ni tako. V mrzlih nočeh sanjam o topli jadranski obali, v jutrih, ko ti še pogled zmrzuje na strmih ostenjih Manasluja in se z otrplimi prsti navezujem na zaledenelo plezalno vrv, bi najraje podrl šotore in odhitel za soncem. Toda nemogoče je opustiti cilje in dolžnosti, ki si jih sam zastaviš. (Nav. po Raztresen in Zaplotnik 227)

Odlomek naniza predstavo o alpinistih in alpinistovo nasprotujočo samopredstavo, oboje pa vodi v določeno predstavo o Zaplotniku. Takole pa tovrstno zložno napredovanje predstav zaplete roman:

Žuborenje vode v stranišču je Petra obudilo v resničnost. Olajšanje, ki ga je začutil v mehuru, ga je toliko opogumilo, da je vstopil v kad in se oprhal. Po tednu dni se je zopet oprhal, namilil, obril svoje redke svetle kocine, očistil zobe in sploh naredil iz sebe 'človeka', kakršnega vsi pričakujejo: saj je vendar pameten ... prijeten ... spodoben ... delaven ... priden v šoli ... tako sliko so si ustvarili o meni in ta slika živi v njih in ne morem je spremeniti, ker že živi, neodvisna od mene, in če me bodo še dolgo videli takega, bo vse skupaj še postalo resnica. (Nav. po Kozinc idr. 40)

V tem odlomku Petra Simsna v vsega nekaj stavkih predstavijo najprej vsevedni pripovedovalec, ki neprizadeto poroča o njegovih higienskih navadah, nato »vsi«, ki o njem govorijo z besedami, kot so »pameten«, »prijeten«, »spodoben«, »delaven« in »priden v šoli«, nazadnje pa še prvoosebni pripovedovalec, ki svoje higienske navade prilagaja tem besedam in tesnobno ugotavlja, da bodo besede na ta način še postale »resnica«.

Razmerje, ki se je v *Poti* vzpostavljalo med ravninsko in višinsko potjo, med dobesedno in preneseno potjo, med domom in Vzhodom, med domačimi in domačini, med baznim taborom in vrhom ter med pravim domom in pravim Vzhodom, se tako po *Poti* izrisuje med reportažo za *Teleks* in romanom *Peter Simsen*, znotraj njiju pa med sintagmatsko pripovedjo in paradigmatično potjo oziroma med paradigmatično pripovedjo in sintagmatsko potjo. In kakor prve strani *Poti*, kjer beremo o bolehnem fantiču, ki požira knjige o gorniških junakih, tudi usoda reportaže in romana, ki nastajata po izidu *Poti*, Zaplotnika družji z Buhlom: kakor njegov mladostni vzornik tudi Zaplotnik le nekaj let po izidu svoje prve knjige izgubi življenje v gorah. Spomladi 1983 Nejc Zaplotnik ostane pod Manaslujem in namesto romanesknega in novinarskega prvenca, ki naj bi nam približala življenje in misli avtorja *Poti*, dobimo zadnje zapise enega najboljših alpinistov svojega časa in enega najbolj branih avtorjev našega prostora.

LITERATURA

- Bahтин, Mihail M. »Oblike časa in kronotopa v romanu«. *Teorija romana: izbrane razprave*. Ur. Aleksander Skaza. Prev. Drago Bajt. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1982. 219–370.
- Bradaškja, Matej. »Po nedotaknjenih vulkanih Islandije«. *Planinski vestnik* 119.12 (2019): 30–34.
- Buhl, Hermann. *Nanga Parbat*. Prev. Lilijana Avčin. Maribor: Obzorja, 1967.
- Dolar, Mladen. *O glasu*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo, 2003.
- Golob, Tadej, in Mire Steinbuch. »S plezalniki, cepinom in peresom: pogovor s Tadejem Golobom«. *Planinski vestnik* 120.12 (2020): 18–22.
- Grošelj, Viki. *40 let mojih soočanj s Himalajo*. Ljubljana: Delo, 2015.
- Grošelj, Viki. *Everest*. Radovljica: Didakta, 2009.
- Grošelj, Viki. *Gola gora: Nanga Parbat, 8125 m*. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije, 2010.
- Grošelj, Viki. *Mingma in še sto drugih*. Radovljica: Didakta, 2017.
- Grošelj, Viki. *V prostranstvih črnega granita: Karakorum '86*. Ljubljana (samozaložba), 1987.
- Grošelj, Viki. *Velikani Himalaje*. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije, 2013.
- Humar, Tomaž. *Ni nemogočih poti*. Ljubljana: Mobitel, 2001.

- Jakobson, Roman. »Dva vidika jezika in dve vrsti afazičnih motenj«. Prev. Zoja Skušek. *Lingvistični in drugi spisi*. Ur. Rastko Močnik. Prev. Drago Bajt idr. Ljubljana: ŠKUC, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1989. 87–116.
- Kobal, Valentina. »Kdor najde pot ...: tematski sklop za III. stopnjo tekmovanja za Cankarjevo priznanje«. *Slovenščina v šoli* 6.1–2 (2001): 52–60.
- Kozinc, Željko, Viki Grošelj in Joco Žnidaršič. *Pot k očetu: po sledeh Nejca Zaplotnika na Himalajo*. Ljubljana: Kmečki glas, 1998.
- Kozjek, Pavle. »Tine«. *Klic gora*. Avtor Tine Mihelič. Ljubljana: Sidarta, 2005. 7–9.
- McDonald, Bernadette. *Alpski bojevniki*. Prev. Gorazd Pipenhaber. Ljubljana: Sidarta, 2016.
- Messner, Reinhold. »Geleitwort«. *Allein am Nanga Parbat und große Fahrten*. Avtor Hermann Buhl. Innsbruck: Steiger. 7–8.
- Mezgec, Igor. »Zapis o iskanju vzornika«. *Planinski vestnik* 117.1 (2017): 29.
- Požgaj, Zvonko. *Ama Dablam: odsanjane sanje*. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije, 1998.
- Prezelj, Marko. »Inspirations, Part VI: Marko Prezelj«. *Alpinist*. 23. 4. 2008. Splet. <<http://www.alpinist.com/doc/web08s/wfeature-inspirations-pot-prezelj>>. Dostop 2. 1. 2022.
- Raztresen, Marjan, in Nejc Zaplotnik. »Nesrečna, malokrat osvojena gora«. *Pot: ilustrirana spominska izdaja*. Avtor Nejc Zaplotnik. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2009. 225–231.
- Romih, Milan. *Skozi trave oblakov*. Slovenska Bistrica: Climber Milan Romih, 2019.
- Romih, Milan. *Takrat me počakaj, sonce*. Črešnjevce (samozaložba), 1992.
- Romih, Milan, in Zvezdana Bercko. »Alpinist Milan Romih: S pravim prijateljem je tudi težka stena malce lažja«. *Večer*. 23. 2. 2020. Splet. <<https://www.vecer.com/vecer-v-nedeljo/intervju-alpinist-milan-romih-s-pravim-prijateljem-je-tudi-tezka-stena-malce-lazja-10133046>>. Dostop 2. 1. 2022.
- Romih, Milan, in Mire Steinbuch. »Ljubezen, gore, prijateljstvo: pogovor z Milanom Romihom«. *Planinski vestnik* 119.12 (2019): 16–19.
- S. U. »Zakaj Peter Prevc pogosto citira Nejca Zaplotnika?«. *Ekipa24*. 10. 4. 2016. Splet. <<https://ekipa.svet24.si/clanek/drugi-sporti/zimski-sporti/570a0ac1daf83/zakaj-peter-prevc-pogosto-citira-nejca-zaplotnika>>. Dostop 2. 1. 2022.
- Šaver, Boštjan. *Nazaj v planinski raj: alpska kultura slovenstva in mitologija Triglava*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2005.
- Tomazin, Iztok. *Korak do sanj: ameriški dnevnik*. Maribor: Obzorja, 1989.
- Virk, Tomo. »Potovanje je končano, pot se pričinja (Flisarjev Čarovnikov vajenec kot roman)«. *Čarovnikov vajenec*. Avtor Evald Flisar. Ljubljana: J. Pergar, 1995. 370–385.
- Virk, Tomo, Aleš Bjelčevič in Miran Hladnik. »Življenje na robu ima svoj smisel: pogovor s Tomom Virkom«. *Planinski vestnik* 121.10 (2021): 16–21.
- Zaplotnik, Nejc. *Pot*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1981.

Mountaineering Autobiography in One Graph: The Case of Nejc Zaplotnik

Keywords: literature and alpinism / Slovenian literature / mountaineering literature / Zaplotnik, Nejc: *Pot* / autobiography / chronotope / Buhl, Hermann

The article discusses *Pot (The Path)*, a book published by Slovenian mountain climber Nejc Zaplotnik in 1981, against the backdrop of the canon of mountaineering autobiography, a graph of the genre proposed for the occasion, and Zaplotnik's biography. It demonstrates the canonical status of the book by assembling the references to *Pot* in other books in the same genre and by listing the quotations of a certain passage from *Pot* by mountaineering books and their critiques and analyses. The central place of Zaplotnik's book within Slovenian mountaineering literature, which is not unlike the place Hermann Buhl's *Achttausend drüber und drunter (Nanga Parbat Pilgrimage)* occupies on the global scale, is accounted for by the fact that the chronotope of *Pot* enacts the entire narrative structure of its genre. In the article, this structure is reconstructed by a graph based in the opposition between vertical (paradigmatic, metaphorical) and horizontal (syntagmatic, metonymical) paths. This structure is then also discovered in the biography of Nejc Zaplotnik, who, following the publication of *Pot*, started to write a featured travelogue for the weekly *Teleks* and a novel titled *Peter Simsen*, texts the relationship between (and within) which is also governed by the structure that opposes the vertical path to the horizontal one.

1.01 Izvirni znanstveni članek / Original scientific article

UDK 821.163.6.09Zaplotnik N.:796.526

DOI: <https://doi.org/10.3986/pkn.v45.i1.04>